

Dossier Especial "Vint anys de Tradumàtica"

Manuel Mata Pastor

Manuel Mata Pastor
Universidad Complutense de Madrid;
manuel.mata@ucm.es;
ORCID: [0000-0003-0823-1906](https://orcid.org/0000-0003-0823-1906)

Dossier Especial Multimèdia #tradumatica20

Resum

Aquest dossier commemoratiu celebra el vintè aniversari de la *Revista Tradumàtica*. Recull, en format multimèdia, les contribucions dels membres del seu Consell Editorial, de prestigiosos experts convidats i d'autors que ja havien col·laborat amb la publicació al llarg dels darrers vint anys. Aquest número especial reuneix aportacions propiciades per les activitats paral·leles organitzades amb motiu d'aquesta celebració, a les quals han participat estudiants, professors, investigadors i professionals de l'àmbit de les tecnologies de la traducció i la interpretació.

Paraules clau: tecnologies de la traducció; tecnologies de la interpretació; traducció automàtica; traducció automàtica neuronal; localització; GILT; documentació; terminologia; postedició; formació en traducció i interpretació; recerca en traducció i interpretació.

Feliç aniversari, *Revista Tradumàtica*!

Com a docent i investigador en l'àmbit de la tradumàtica i com a professional en actiu en el sector dels serveis lingüístics, m'enorgulleix redactar aquestes línies de felicitació, que prologuen el dossier commemoratiu del vintè aniversari del naixement de la *Revista Tradumàtica*.

Per a mi, com —imagino— per a la majoria dels qui la llegeixen o consulten, aquesta publicació ha estat durant tots aquests anys una referència i una guia ineludibles per a les meves traduccions, classes i reflexions. La *Revista Tradumàtica*: sempre al dia de les últimes novetats tecnològiques del nostre sector, sempre al cas d'allò que passa en acadèmia i mercat, sempre pendent de tot el que ha de venir.

No he perdut ocasió de recomanar-la als meus estudiants ni de presumir de la meva vinculació acadèmica, professional i personal des dels inicis amb qui integra el grup de recerca homònim que va idear-la. Amb qui he compartit estones durant les meves visites per impartir classes de localització al màster (amb Joan Parra, inoculant-me el virus de

la tradumàtica a la casa d'àpats mallorquina propera a la Residència d'Investigadors del Raval; amb Adrià Martín, contagiant-nos de la variant sarda en aquells cursos d'estiu a Cagliari; amb Ramón Piqué, rememorant els orígens de l'ofimàtica i la programació a La Floresta), amb qui segueix en aquest carro (amb Pilar Sánchez Gijón, tibant-lo amb empenya; amb un Consell Editorial de luxe, empenyent-lo amb la templança de l'experiència), amb qui vindrà i amb qui sempre ha estat entre bambalines (com Celia Rico, amb les seves aportacions i descobriments). Els dec admiració i agraïment.

El regal

Mai arribem a saber com de transcendentals són —o poden arribar a ser amb el pas del temps— els moments que ens toca viure. Només la perspectiva dels anys, la distància i la memòria ajuden a valorar-los en una mesura que s'aproximi el màxim possible a la realitat.

A finals dels vuitanta del segle passat, acabat de diplomar per l'Escola Universitària de Traductors i Intèrprets de Granada (centre de formació pioner aleshores, juntament amb l'EUTI de la UAB), vaig tenir la sort d'iniciar-me com a traductor tècnic al dublinès barri de Blackrock; en aquella Softrans International, que després va ser Berlitz, que després va ser Bowne, que després va ser Lionbridge... Amb el temps, vaig assabentar-me que feia anys que *localitzava* sense saber que allò es deia així. Locali... què?!

Des d'aleshores, he seguit gaudint la immensa fortuna de viure de primera mà els avenços de les tecnologies de la traducció i la interpretació, dins i fora de les aules, al meu despatx de Malasaña i a sales de reunió d'institucions, oficines d'empreses i locals d'associacions professionals. En tot aquest temps, la meua fidel companya *Revista Tradumàtica* no m'ha abandonat mai, explicant-me tot el que (m') estava passant, com aquells primers números de *Language International* o *Multilingual Computing & Technology*.

Avui se'm brinda l'oportunitat de coeditar aquest dossier per correspondre simbòlicament tot el que he après durant aquests anys. Quin regal, participar en aquesta festa d'aniversari!

La festa i els convidats

Les primeres converses sobre aquesta celebració es remunten a poc abans de la declaració de l'Estat d'Alarma provocat pel cigne negre de la COVID, a finals de gener del 2020, departint sobre bits i calçots a la cafeteria de Bellaterra, amb l'Olga, la Pilar, el Ramón... A partir del març, gairebé tot va aturar-se durant uns mesos pseudoapocalíptics que recordarem tota la vida.

Ja el 2021, vam reprendre la marxa telemàticament amb il·lusió —i amb algun ensurt, com ara les successives onades de recaigudes pandèmiques o el ciberatac patit pels servidors de la UAB— per analitzar les complicacions tècniques i logístiques amb Richard

Samson, des de Vic, i presentar la proposta al Consell Editorial per ultimar detalls. Des dels primers esbossos, ens han brindat el seu recolzament entusiasta i unànime.

En un projecte tan ambiciós com aquest dossier, confeccionar la llista de convidats ha suposat un exercici de malabarisme no exempt de riscos. Hem volgut que aquest número commemoratiu acollís estudiants, docents, investigadors i professionals. Alguns s'estrenen; altres ja havien col·laborat amb la revista i els hem demanat revisitar les seves contribucions publicades anteriorment. A tots els hem plantejat una reflexió bidireccional: des del present, cap al passat i el futur. Sense perdre l'essència ni el rigor de la publicació, la nostra intenció ha estat renovar-la per mitjà de la incorporació de nous formats multimodals, més plurals i oberts, més dinàmics i accessibles, utilitzant les xarxes socials per difondre les activitats d'aquesta celebració.

Conjugant rellevància, vigència, compromís, disponibilitat i un xic de fortuna, hem elaborat una matriu de temes i experts que han anat concretant-se amb baixes i incorporacions d'última hora i que ha acabat materialitzant-se en aquest nou número de la revista que ara veu la llum.

El pastís

Com a qualsevol festa d'aniversari, repartir el pastís en les porcions justes no és una tasca fàcil. La majoria voldrà provar-la i més d'un fins i tot voldrà repetir.

El pastís d'aquest aniversari s'ha dividit en cinc porcions —cadascuna més apetitosa que l'anterior— en forma de taules rodones telemàtiques que han comptat amb la participació de prestigiosos especialistes, amb la pretensió de cobrir els fronts principals de les tecnologies de la traducció i la interpretació, dins i fora de la universitat, també en el cas del català.

Entre octubre i novembre de 2022, van anunciar-se i celebrar-se cinc taules rodones per commemorar aquest aniversari. En ordre cronològic, les cinc cites van ser:

- La taula dedicada a la didàctica de les tecnologies de la traducció (#tradumatica20_didactics 2022) va celebrar-se el 10 d'octubre, va moderar-la Diana González Pastor (Universitat de València) i va comptar amb la participació de Debbie Folaron (Universitat de Concordia), Marcos Cánovas (Universitat de Vic - Universitat Central de Catalunya) i Óscar Jiménez Serrano (Universidad de Granada).

- La taula dedicada a la recerca en l'àmbit de la tradumàtica (#tradumatica20_research 2022) va celebrar-se el 17 d'octubre, va moderar-la Ricardo Muñoz Martín (Universitat de Bolonya) i va comptar amb la participació de Christian Olalla Soler (Universitat de Bolonya), Miguel Ángel Jiménez Crespo (Universitat de Rutgers), Pilar Sánchez Gijón (Universitat Autònoma de Barcelona) i Vanessa Enríquez Raído (Universitat d'Auckland).

- La taula dedicada a les perspectives d'evolució de les tecnologies de la traducció (#tradumatica20_perspectives 2022) va celebrar-se el 24 d'octubre, va moderar-la Pilar Sánchez Gijón (Universitat Autònoma de Barcelona) i va comptar amb la participació de Jörgen GREN (Comissió Europea) i Mikel Forcada (Universitat d'Alacant).

- La taula dedicada a les interrelacions entre català i tecnologies lingüístiques (#tradumatica20_catalan 2022) va celebrar-se (també en format presencial) el 26 d'octubre, va moderar-la Olga Torres Hostench (Universitat Autònoma de Barcelona) i va comptar amb la participació de Jordi Mas (Softcatalà), Marta Villegas (Centre Nacional de Supercomputació de Barcelona) i Pilar Sánchez Gijón (Universitat Autònoma de Barcelona).

- La taula dedicada al paper de la tradumàtica en el mercat —i viceversa— (#tradumatica20_market 2022) va celebrar-se el 7 de novembre, va moderar-la Manuel Mata Pastor (Universidad Complutense de Madrid) i va comptar amb la participació de Carla Parra Escartín (RWS), Daniel Marín Buj (Centre de Traducció dels Òrgans de la Unió Europea), Jose Palomares (Coupa Software) i Juan José Arevalillo (Hermes Serveis Lingüístics).

Van participar-hi ponents de procedència nacional i internacional, tant d'entitats públiques com privades, i van representar-s'hi perfils del món universitari, de l'institucional, i del professional i empresarial, provinents de diversos sectors, però amb el vincle comú de les tecnologies de la traducció i la interpretació.

Les interseccions entre les cinc taules rodones van ser tan inevitables com evidents; tant com l'enriquidor contrast d'opinions, de vegades contradictòries o fins i tot polèmiques, però sempre suggerents i esclaridores. Tres articles d'aquest dossier resumeixen els temes que s'hi van abordar i les conclusions que van resoldre's a cada una de les tres cites telemàtiques dedicades a didàctica, recerca i perspectives.

Al seu article d'aquest dossier sobre la didàctica de la tradumàtica, Diana González Pastor resumeix les qüestions plantejades a la taula que va moderar sobre les repercussions que tenen a la formació de traductors i intèrprets la transformació tecnològica del sector, en general, i la major presència de la traducció automàtica, en particular, així com els nous perfils professionals sorgits conseqüentment. La revisió i adaptació dels plans d'estudi facilitarà que estudiants i docents assumeixin i aprenguin a funcionar en aquesta nova realitat, sense que aquest fet vagi en detriment del protagonisme expert de l'humà davant de la màquina ni de l'adquisició progressiva de competències adaptades a un entorn professional en constant evolució.

Pel que fa a la recerca en tecnologies de la traducció i la interpretació, Vanessa Enríquez Raído recull al seu treball les opinions sorgides a la taula rodona dedicada a la recerca, en què també va recalcar-se la transcendència del factor humà i de la interacció entre persones i màquines. En temps de canvi com els que vivim, la investigació s'ha centrat —i previsiblement seguirà fent-ho— en els avenços recents, en particular, en tot el relacionat amb la traducció automàtica i el paper de la intel·ligència artificial, a banda de l'avaluació dels nous sistemes i l'anàlisi dels reptes i riscos inherents. En aquesta taula, va subratllar-se la necessitat de continuar estudiant tant el procés d'alfabetització tecnològica relatiu a la mecanització de la traducció i la interpretació com l'acompassament dels nous perfils professionals al canviant panorama de les tecnologies lingüístiques d'automatització.

Amb relació a les perspectives d'evolució del nostre àmbit, Celia Rico Pérez repassa retrospectivament les principals fites de les tecnologies de la traducció i la interpretació durant els últims vint anys, recollits puntualment per la *Revista Tradumàtica*, abans de mirar cap al futur. Aquest difícil exercici prospectiu únicament mostra alguna probabilitat d'encert si es presta atenció a l'estat actual dels avenços tecnològics: l'arquitectura de transformadors en traducció automàtica, l'aparició de nous estàndards i el replantejament dels vigents, l'automatització i la cooperació en la gestió i extracció de terminologia, la irrupció de l'automatització i les seves conseqüències en la traducció audiovisual i en la interpretació, entre altres temes candents. Només així pot arribar a concebre's un ecosistema en què es reconceptualitzi la interrelació entre persones i ordinadors, de manera que la intel·ligència artificial, avui augmentada i automatitzada, estigui al servei de la intel·ligència humana, ara col·lectiva i aglutinadora, en una associació simbiòtica enlloc de parasitària.

A la taula rodona dedicada al català, Marta Villegas (del Centre Nacional de Supercomputació de Barcelona) va explicar els projectes que estan portant a terme sobre traducció automàtica, reconeixement de veu i altres tècniques de processament del llenguatge natural, Pilar Sánchez Gijón (com a directora de la revista) va recordar els membres de l'equip editorial de la publicació des dels inicis i va repassar, en ordre cronològic, els temes que s'han tractat número rere número. Després, Jordi Mas (de Softcatalà) va parlar de la relació entre tecnologies i llengües en el cas del català i de la sintonia amb el màster Tradumàtica i algunes de les persones que l'han cursat.

Aquesta taula rodona va tenir un marcat caràcter institucional, amb la doble missió d'inaugurar el curs acadèmic 2022-23 i de commemorar el cinquantè aniversari dels estudis de traducció i interpretació a la Universitat Autònoma de Barcelona. Va comptar amb la presència del Vicerector de Relacions Internacionals i Política Lingüística (Màrius Martínez Muñoz), la Decana de la Facultat de Traducció i Interpretació (Olga Torres Hostench) i la Representant a Barcelona de la Direcció General de Traducció de la Comissió Europea (Mireia Martínez Bou), institució que va patrocinar l'acte com a part de la sèrie d'activitats integrades al projecte [Translating Europe Workshops](#).

A la taula rodona centrada en el mercat, Manuel Mata Pastor va interrogar els altres participants a propòsit de les fites que han determinat la maduració del mercat de serveis de GILT: des de la universalització de la microinformàtica amb l'aparició de la computadora personal fins al canvi de paradigma forçat per la imparable irrupció de la traducció neuronal o els sorprenents experiments de doblatge automàtic per mitjà de tècniques de deep faking, passant per la modernització i migració al núvol dels sistemes de traducció assistida de gestió de projectes —amb el conegut peatge d'una regressió funcional en prestacions—, la implantació de formats d'intercanvi especialitzats o la industrialització de la postedicció, després de vèncer una tènue reticència generacional a la seva integració definitiva en els fluxes de treball empresarials i institucionals. No van faltar les referències explícites —i, segons com, crítiques— a l'actual configuració del nostre sector, després d'una pandèmia encara molt present (que no va tenir sempre conseqüències negatives, en millorar la ubiqüitat, la conciliació personal i familiar i, en definitiva, la nostra qualitat de vida gràcies a la generalització del teletreball) i en una

cojuntura econòmica, geopolítica i climàtica tan incerta com angoixant, amb una demanda que continua creixent exponencialment en tots els fronts d'activitat econòmica, comercial, industrial i lúdica, i que porta inevitablement aparellada una major pressió sobre preus i terminis.

Els participants d'aquesta taula van contrastar les seves experiències professionals a l'àmbit comercial i institucional, conversant sobre els reptes que plantegen els nous serveis, necessitats i perfils des d'un punt de vista tècnic o professional però també ètic (per exemple, l'entrenament de sistemes, l'optimització de fluxes de feina i la constant avaluació de resultats per mitjà del recalibrat de mètriques, la retroalimentació i el rastreig d'errors), i també actualitzant vells debats sobre l'objectivació de la qualitat davant de l'adequació a cada objectiu, projecte o client (fit-for-purposeness), el redisseny de les estructures de costos i beneficis, o el reajustament necessari de la cadena de valor, la suposada uberització del mercat o la inevitable discussió de les condicions laborals dels proveïdors de serveis o d'algunes pràctiques empresarials qüestionables.

La taula rodona va arribar a conclusions optimistes, en reiterar les positives perspectives laborals sorgides de la demanda de noves tasques, en part lingüístiques i en part tecnològiques, en funció de la requalificació de perfils tradicionalment lingüístics, i en revaloritzar el factor humà, amb un human in the loop (HITL) que, lluny de desaparèixer reemplaçat per les màquines, continua sent clarament imprescindible, tot i que per a això hagi d'adaptar-se als nous temps amb un decidit canvi d'actitud fonamentat en la flexibilitat, la curiositat, l'afany d'experimentació i, per descomptat encara que en menor mesura, les destreses tradumàtiques.

A banda dels tres resums mencionats (Pastor, Enríquez i Rico), per a qui no va tenir l'ocasió de provar aquest pastís d'aniversari en un primer moment i per a qui sí va fer-ho, però vulgui repetir, les gravacions íntegres de les cinc taules rodones s'han integrat subtítulades en aquest dossier —amb la transcripció o la traducció, segons el cas— en castellà, català i anglès.

En aquestes cinc cites van registrar-se 320 inscripcions en total (respectivament, 57 a la taula sobre didàctica, 72 a la dedicada a investigació, 84 a la que va tractar sobre perspectives, 33 a la que va centrar-se en el català i 74 a la taula que va abordar el mercat). Tan gran va ser l'interès que van suscitar les qüestions plantejades per moderadors, ponents i assistents, que la durada inicialment prevista de 90 minuts per sessió va excedir-se en gairebé tots els casos.

Els globus i les espelmes

Per rejuvenir la revista en el seu vintè aniversari, hem reduït les espelmes simbòliques a la meitat més una de la vintena i hem volgut bufar-les en companyia de qualsevol que estudiï, ensenyi, treballi o investigui en l'àmbit de la tradumàtica, o senzillament mostri algun interès per l'apassionant món de les tecnologies de la traducció i la interpretació.

Entre mitjans de setembre i octubre, amb l'equador marcat pel Dia Internacional de la Traducció i la celebració de Sant Jeroni, vam llançar a l'atmosfera de les xarxes socials 11 globus sonda de coloraines en forma de preguntes (principalment a través del compte de Twitter de la revista, @RevTradumatica). Suggesters, intrigants, inspiradors o desafiants, els 11 enunciats van captar l'interès i la participació, que va xifrar-se en un total de 164 respostes, de les quals vam rebre'n 96 (59 %) per escrit i 68 (41 %) en format vídeo, és a dir, una mitjana de 15 respostes a cada una de les 11 preguntes plantejades. Consta, als articles respectius en què s'analitzen les respostes, el nostre agraïment als autors, que des d'aquesta editorial reiterem efusivament.

Les propostes van sorgir al si del Consell Editorial de la revista, des d'on va difondre's una invitació oberta a bufar, amb tot l'equip tradumàtic, aquestes onze espelmes virtuals. Perseguien abarcar, amb naturalitat i frescor, qüestions d'actualitat o d'interès amb la intenció de complementar els debats més formals plantejats a les taules rodones i enriquir, així, aquest número commemoratiu tan plural.

La destil·lació de les píndoles rebudes corre a càrrec de membres del Consell Editorial de la *Revista Tradumàtica* i d'altres reconeguts experts convidats del nostre àmbit o altres contigus. Des d'un present efervescent i amb les tecnologies de la traducció i la interpretació com a protagonistes, analitzen al llarg d'una desena de treballs recapitulatius com i quant han evolucionat al nostre sector durant aquests 20 anys persones, màquines i la interacció entre totes dues, des de perspectives tan diverses com complementàries; uns, tornant la vista enrere; altres, mirant cap al futur.

En aquestes síntesis corals sorgides de generoses aportacions espontànies i publicades en aquest dossier en forma d'articles multimèdia, s'aborden, respectivament, temes tan diversos com: els perfils tecnològics més buscats al mercat (Amparo Alcina); els articles més representatius publicats per la revista entre 2001 i 2021, en les vint edicions que han vist la llum, des del número 0 fins al 19 (Pilar Cid i Pilar Sánchez Gijón); l'evolució de la tradumàtica a l'aula en aquests dos decennis (Marcos Cánovas); la cibersimbiosi de tecnologia i biologia en la figura del traductor-cíborg (Olga Torres Hostench); l'evolució del nostre escriptori i de la nostra manera de traduir i documentar-nos en els últims 30 anys (Ricardo Muñoz Martín); el paper de l'accessibilitat i la tecnologia en la traducció audiovisual (Juan Pedro Rica Peromingo); les perspectives d'evolució de les tecnologies de la traducció a curt i mig termini (Pilar Sánchez Gijón); la (in)visibilitat de la traducció automàtica en els productes audiovisuals (Estella Oncins); el polèmic maridatge entre el format presencial i el telemàtic en la interpretació simultània després de la pandèmia (Óscar Jiménez Serrano); i la trivialització dels serveis de traducció automàtica fora de l'àmbit professional (David Orrego-Carmona).

Els articles van acompanyats de vídeos trilingües (amb intervencions en castellà, català i anglès) als quals s'han muntat totes les respostes rebudes. A cada peça audiovisual, les respostes escrites apareixen a la pantalla mentre es reproduïxen mitjançant la síntesi de veu; les rebudes en format multimèdia s'han transcrit per mitjà del reconeixement de veu complementat per revisió humana i les transcripcions resultants s'han traduït automàticament de manera independent de cada llengua a les altres dues. A banda de la pluralitat i diversitat d'aquestes aportacions —arribades de latituds i

entorns diversos— i de l'indubtable interès del seu contingut —més accessible en aquest format multimodal—, posar cara i veu a molts dels noms propis de la tradumàtica constitueix, sens dubte, un atractiu afegit.

Es tracta, en definitiva, d'un dossier monogràfic però plural, tant en el plantejament des de la seva concepció inicial com en el contingut i presentació, que pretén posar un punt i seguit a l'encomiable tasca de 20 anys dedicats a observar, analitzar i compartir tot el que passa en l'àmbit de les tecnologies de la traducció i la interpretació i als voltants de la tradumàtica. Aquesta labor, com a colofó de la celebració del vintè aniversari de la revista, ha estat recentment reconeguda amb la guinda del primer quartil (Q1) del prestigiós índex SJR (Scimago Journal & Country Rank).

Que seguim aprenent amb tu i que en compleixis molts més, Tradumàtica.

AGRAÏMENTS

AGRAÏM LA SEVA COL-LABORACIÓ A TOTS ELS AUTORS I TOTES LES AUTORES DEL DOSSIER, QUE S'HAN OFERT PER PREPARAR UNES CONTRIBUCIONS CORALS I ESCRIURE ELS SEUS ARTICLES AMB TOTES LES VEUS QUE HAN PARTICIPAT A LA NOSTRA CRIDA DE PREGUNTES I QUE HAN ACCEPTAT PARTICIPAR A LES TAULES RODONES.

AGRAÏM PROFUNDAMENT LA LABOR DEL COMITÈ ORGANITZADOR DE TOTS ELS ACTES ORGANITZATS AMB MOTIU DE LA PUBLICACIÓ DEL NÚMERO 20 DE LA *REVISTA TRADUMÀTICA*: MANUEL MATA, CELIA RICO I PILAR SÁNCHEZ-GIJÓN.

I TOT EL NOSTRE REONEIXEMENT A L'EQUIP DE REVISIÓ, TRADUCCIÓ, DISSENY GRÀFIC I MAQUETACIÓ, QUE HA FET POSSIBLE LA PUBLICACIÓ D'AQUEST NÚMERO MULTIMÈDIA:

LARA ESTANY, TRADUCTORA I REVISORA DE CATALÀ I CASTELLÀ.

ROLAND PEARSON, TRADUCTOR I REVISOR D'ANGLÈS.

MARCELO AURELIO, MAQUETADOR.

AD-GRÀFIC, DISSENY GRÀFIC I PUBLICACIÓ MULTIMÈDIA.

Bibliografia

- #tradumatica20_didactics [Vídeo] (2022). In: #Tradumàtica20: ciclo de mesas redondas, organizado por la Revista Tradumàtica, (10 de octubre), <<https://ddd.uab.cat/record/269134>> [20221222].
- #tradumatica20_research [Vídeo] (2022). In: #Tradumàtica20: ciclo de mesas redondas, organizado por la Revista Tradumàtica, (17 de octubre), <<https://ddd.uab.cat/record/269135>> [20221222].
- #tradumatica20_perspectives [Vídeo] (2022). In: #Tradumàtica20: ciclo de mesas redondas, organizado por la Revista Tradumàtica, (24 de octubre), <<https://ddd.uab.cat/record/269136>> [20221222].

#tradumatica20_catalan [Vídeo] (2022). In: #Tradumàtica20: ciclo de mesas redondas, organizado por la Revista Tradumàtica, (26 de octubre), <<https://ddd.uab.cat/record/269767>> [20221222].

#tradumatica20_market [Vídeo] (2022). In: #Tradumàtica20: ciclo de mesas redondas, organizado por la Revista Tradumàtica, (7 de noviembre), <<https://ddd.uab.cat/record/269137>> [20221222].